

Kitlesel Şiddete – Savaşa Bir Eleştiri Denemesi: Savaşın Teorik Konsepti ve Devlet Tekelinden Çıkan Çatışma Davranışı

Efe Çaman*

Özet: 21. yüzyıl, yeni kitlesel şiddet ve savaş biçimlerini beraberinde getirmiştir. Bir taraftan klasik savaş olarak görülen devletlerarası çatışmalar devam ederken, diğer taraftan giderek artan bir biçimde yeni tehditler devletleri ve toplumların güvenliğini göreceli hale getirmeye başlamıştır. Gerilla tipi mücadeleler ve etnik – dinci – ayrılıkçı terörizm gibi tehditler, ikincil savaş tipolojileri olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininin temelini oluşturan çatışma – işbirliği alanı da bu yeni durumdan etkilenmekte, disiplinde yeni yaklaşımların ortaya çıkması zorunlu hale gelmektedir. Bu denemede yeni ikincil savaşa tarihsel süreçler bakımından deskriptif ve kavramlar – teoriler perspektifinden analitik olarak yaklaşılmaya çalışılmakta, yeni savaş biçimleri ile klasik savaşlar teorik düzeyde karşılaştırmalı olarak ele alınmakta, kavramsal ve teorik modeller 11 Eylül saldırıları gibi yakın dönemlerde meydana gelen bazı kritik vakalar örneğinde kullanılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Savaş Teorisi, Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Savaş, Yeni Savaş Biçimleri, Terörizm, Uluslararası Terörizm, Güvenlik Politikaları

* Prof. Dr. Efe Çaman İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

Giriş

“It is forbidden to kill; therefore all murderers are punished unless they kill in large numbers and to the sound of trumpets.”

Voltaire

Algılara (persepsiyonlara) bağımlılığı temelinde göreceli meşruluğu çoğunlukla ön planda olan kitlesel şiddet olgusu, özellikle bunun en klasik formu olarak niteleyebileceğimiz savaş, bünyesinden asla soyutlayamayacağımız tüm vahşetine rağmen 21. yüzyıl başında insan ilişkilerinde ve özellikle de uluslararası ilişkilerde hala sıkça karşımıza çıkan bir olgudur. Savaş tarihin başlangıcından buyana varola gelen bir sosyal olgu veya *interaksiyondur*. İnsanlığın teknolojik, bilimsel ve sosyal gelişimine paralel olarak gerek yok etme potansiyelindeki niceliksel artışa, gerekse niteliksel olarak en başta ortaya çıktığı formlar itibarı ile ve potansiyel olarak tehdit ettiği kitlelerin çeşitliliği bazında arttırmasına rağmen temel nitelikleri bakımından hemen hiçbir değişime uğramadan günümüze dek gelmiştir. Bu süreklilik ve devamlılık niteliği bakımından dikkat çekici bir olgudur. Bu özelliği ile savaş, gerek *kültürlerarası* boyutta, gerekse bu konu kontekstinde asla düz çizgisel olarak kavranmaması gereken tarih – ya da *çağlar arası* – perspektifinde kendisi dışında son derece az sosyal görüngü ile birlikte kültürlerarası bağlamda bulunması bakımından evrensel bir sosyal olgudur.

Aslında savaş ile Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinleri arasındaki ilişki, salt bu disiplinlerin araştırma konularına yönelik ilgileri bağlamından ve savaş olgusuna olan bilimsel-analitik yaklaşımlarından ibaret değildir. Bunların ötesinde, bu disiplinlerin modern bilim anlamında akademik alanda yer edinmelerinde ve kurumlaşmalarında da savaşın önemli bir yeri vardır.¹ Bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan liberal Siyaset teorik yaklaşım ile buna alternatif olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası başat duruma gelmiştir. İkinci Dünya Savaşını müteakiben ise realist teorik yaklaşım, özellikle hem Siyaset Bilimi'nin bir disiplini olan Uluslararası İlişkilerin öncelikli olarak akademik alanda bağımsızlaşmasında ve müstakil bir disiplin olarak kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Dahası bu bilimin merkezi sorunsalları arasında yer alan ve bu nedenle nüvesinde bulunduğu ileri sürülebilecek olan savaş olgusuna ve özellikle de küresel etkileri olan savaşlar ve sonrasında ortaya çıkan uluslararası konstelasyonlara karşı almış olduğu bilimsel-teorik duruş bağlamında önem taşımaktadır.² Bu bağlamda sosyal bir olgu olan savaşın zıt kavramı barış kavramı ile birlikte sosyal bilim olarak Uluslararası İlişkiler disiplininin en önemli araştırma alanlarından olduğunu söylemeye herhalde gerek yoktur.

Tabi bu kadar merkezi bir araştırma alanının hala disiplinde neden bu denli önemli bir yere sahip olduğunu sorgulamamız kaçınılmazdır. Bunun başta gelen nedeni, savaş olgusunun yukarıda değinilen sürekliliğidir. Diğer bir neden ise, gene yukarıda kısaca bahsedilen, çeşitlilik gösterme, ya da diğer bir ifade ile – değer yargısı içermeyen şekilde kavranması koşulu ile – *gelişim* göstermesidir. Gelişim göstermek farklılaşmak, başkalaşmak, nitelik değiştirmek, kapsamını genişletmek, niteliksel ve niceliksel olarak davranışın etki alanının daha fazla belirleyici hale gelmesi olarak tanımlanmalıdır. Dolayısı ile her gelişim gösteren sosyal görüngünün süreçsel özellik arz etmesinden hareketle, savaşın dünü, bugünü ve yarını bağlamında geleceğe yönelik projeksiyonlarda bulunabilme olanağı, bu konunun sosyal bilimsel olarak incelenmesinde de ister istemez bir süreklilik yaratmaktadır. Bu nedenle bilimsel açıdan savaş olgusu, tıpkı disiplinin başlangıcında olduğu gibi günümüzde de akademik bir araştırma konusu olma bağlamında önemini korumaktadır. Buna bir de Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplini içinde etkisi azımsanmayacak kadar güçlü olan, savaş – özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı büyük yıkımı ve Soğuk Savaş dönemindeki karşılıklı nükleer yok etme ve

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Jackson, Matthew O & Morelli, Massimo, “The Reasons for War. An Updated Survey”, Coyne, Chris (Ed.), *Handbook on the Economy on War*, Stanford 2009, 1-34, <http://www.stanford.edu/~jacksonm/war-overview.pdf> (Erişim: 28.01.2013).

² Bu konuda disiplin içerisindeki evrimsel sürece ilişkin olarak bkz. Atila Eralp, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu. İdealizm-Realizm Tartışması”, Atila Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem, Kimlik. Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul 1996.

yok olma tehdidini göz önüne alarak – patolojik bir sosyal olgu olarak görme eğilimini eklemek gerekmektedir.³ Savaş bu yaklaşımdan hareketle değer yargılarından bağımsız olmayan, aksine normatif bir teorik bağ ile Uluslararası İlişkiler disiplini etkileyen bir olgudur. Böylelikle “işbirliği” ve “barış” kavramlarının tezadını oluşturarak onu tanımlamada kullanılır. Savaş teriminin karşıtı ker zaman işbirliği veya barış olmayabilmektedir. Savaşmamak durumu barışa tekabül etmez. Mesela Türkiye ve Ermenistan arasında fiilen ve hukuken savaş durumu yoktur. Buna rağmen bu iki devlet arasında işbirliği gözlemlenmemektedir. Bu durumda iki ülke arasında savaşmama durumu vardır, ancak barıştan söz etmek de mümkün değildir.

Bu makale savaş olgusunu teorik olarak ele almakta ve bu olgunun tarihsel gelişimini deskriptif yöntemle alandaki teoriler bakımından değerlendirmektedir. Makalede yalnızca savaş olgusunu Uluslararası İlişkilerde ortaya çıkan ve özellikle Türkiye'nin içinde bulunduğu konstelasyonlarda azımsanamaz etkileri konusunda hemen herkesin hemfikir olduğu yeni koşullar bazında ele alınması amaçlanmamaktadır. Aynı zamanda savaş konusunda dış ve iç politika alanlarının birbiriyle olan ilintileri de gösterilmeye çalışılmaktadır. Özellikle etik anlamda meşru olmayan, ama Hobbes'cu anlamda *devletlerce meşrulaştırılmış şiddet* olarak da nitelenebilen savaş olgusunun ortaya çıktığı formları itibarıyla yakın dönem Türkiyesi örneğinde komparatif yöntemsel bir yaklaşımla – Türkiye dışında bazı örneklerle de karşılaştırmalı olarak değinerek – ele alınmaktadır. Etik bağlamda *ulus-devletler arası şiddet* olarak savaş ve bu klasik savaş türünün devletlerin davranışları bakımından kurallandırılmış ilişkiler düzeni ile yeni savaş türlerinin, özellikle teröre karşı verilen mücadeledeki stratejiler ve bunların devlet-tekelli şiddetle bağlantıları temelinde, diğer bir ifadeyle *kurallandırılmamış kaygan zeminindeki* devlet davranışları *şiddet* kavramı altında irdelenmektedir. Terörizmle mücadele ile gerilla tipi düşük yoğunluklu savaş tipi çoğu zaman birbirine girmiş ve bu nedenle de kavramsal bir kargaşanın hâkim olduğu alanlardır. Bu metinde savaş kavramı en geniş anlamıyla bu iki kurumsallaşmış şiddet tipini de kapsar şekilde ele alınmaktadır.

Devletin kendi varoluşunu borçlu olduğu ve hukuk devleti anlamında meşruiyetinin temelini oluşturan normlar dizgesi – örneğin anayasa, yasalar, demokratik temel sistem, insan ve birey hakları, azınlık hakları, temel özgürlükler vb. – ile olan çelişkileri, bu mücadelede önemli bir paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, özünde *şiddeti engelleme* hedefli devletin terörle mücadelesinin zorunlu olarak şiddet içermesi ve bu mücadelede metod olarak terörün hareket kabiliyetini minimize etmeye yönelik olarak, devletin temel özgürlüklerde kısıtlamaya gitmesi, bir sorunsal olarak ele alınmaktadır. Özellikle yukarıda değinilen *şiddetle mücadelede şiddet kullanılması zorunluluğu* gerçeğinin, günümüzde klasik savaşın yanında global düzeyde niceliksel bakımdan artan, niteliksel bakımdan ise özellikle yok etme kapasitesi ve tehdit potansiyeli açısından hızla yoğunlaşan, gerilla savaşı ve terör gibi diğer *ikincil savaş* türlerine karşı savaşımın, yaşadığımız yüzyılda devletler ve bireyler düzlemlerinde getirebileceği sonuçlar tartışılmaktadır.

Teorik Temeller Üzerine

Bazı yazarlar, çağdaş siyaset kuramının uluslararası barışın nasıl sağlanacağı sorunsalına kesin yanıtlar veremediğini vurgulamakta ve bunu, siyaset kuramında devlete ilişkin görüşlerin özünün devlet, uluslararası ilişkiler hakkındaki görüşlerin özünün de devletler sisteminin meşrulaştırılması olmasıyla açıklamaktadır.⁴ Devletler sistemini savaş olgusu olmaksızın düşünmek olanaklı değildir. En azından ampirik olarak savaş olgusunun halen uluslararası sistemin bir parçası olduğunu vurgulamak gerekir. Savaş eğer şiddet içeren ve şiddet kullanımını, bunu sağlayan moral değerlere atıfta bulunarak

³ Çaman, Efe, „Uluslararası İlişkilerde (Neo)realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi. Kindermann ve Münih Okulu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2/8 (2006), s. 36-52.

⁴ Faruk Yalvaç, “Savaş ve Barış”, *Atıla Eralp (Der.), Devlet ve Ötesi. Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul 2005, s. 251.

meşrulaştırmaya hizmet eden siyasal bir eylem olarak tanımlanırsa,⁵ devletin savaş görüngüsü olmaksızın tanımlanması zorlaşır.

Savaş olgusu, kategorik herhangi bir ayrıma gidilmeden, üst kavram olarak ölüm ve korkunç acılardan asla soyutlanamaz. Nasıl tıp bilimi varoluşunu metabolizmayı patolojik rahatsızlık olarak gördüğü hastalık olgusunu engelleme temeline dayandırıyor, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri de savaşı bu perspektiften değerlendirir. Her ne kadar Clausewitz savaşı siyasetin devamı olarak tanımlamış,⁶ savaş olgusunu rakibe kendi iradesini şiddet kullanarak kabul ettirmek olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda Clausewitz'in savaş tanımı Weber'in “[b]ir sosyal ilişki dâhilinde [kişinin] kendi iradesinin ötekine [ötekilere, rakibe] kabul ettirilmesi şansı”⁷ olarak tanımlamış olduğu güç tanımına göre bir güç kullanma biçimidir. Savaşın devletlerin meşru bir hareket biçimi olduğu 20. yüzyıl başlarına kadar genel anlamda kabul görmüştür. Böylelikle de siyaset olgusunun temellerinden olan güç kavramı, savaş olgusunu da kapsama alanına dâhil eder ve savaşı siyasallaştırarak siyasetin parçası haline getirir. Böylelikle devlet tekelinde olmak kaydıyla meşruiyet kazanan savaş, kurallandırılmış ve hukukileştirilmiş olur.

Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler teorileri savaş olgusuna felsefi ve temel yaklaşım babında farklılıklar arz etseler de, temelde savaşın olumsuz ve patolojik karakteri konusunda disiplinde bir hemfikirlikten söz edilebilir. Buna göre siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri bir nevi savaş karşıtı pozisyon olarak, pozitivist sosyolojik yaklaşımın tersine değer yargısı belirtir. Özellikle Alman siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler araştırmaları Alman tarihinden kaynaklanan, her şeyden önce İkinci Dünya Savaşı ve Holocaost deneyimlerden hareketle kesin bir *anti savaş* “değer yargısı” ortaya koymaktadır.

Teorik genel pozisyonlar bakımından da siyaset bilimsel bu tavır evrensel anlamda da geçerliliğini korumaktadır. Aralarındaki bütün yaklaşım farklılıklarına rağmen uluslararası ilişkiler teorileri savaşı genel olarak patolojik bir olgu olarak kabul eder. Ancak konuya yaklaşım açısından teorik farklılıklara bu bağlamda işaret etmek gerekiyor. Bunun dışında genel olarak disiplin içerisinde başat bazı teorik pozisyonların savaş ve barış olgularına bakışından kısaca söz edilmelidir.

Realizmin kurucusu Morgenthau savaş olgusunu Hobbes'çu bir anlayışla, antropolojik bir kontekstte – örneğin hayatta kalma güdüsü – insanın doğası ile temellendirir.⁸ Buna göre Morgenthau da Hobbes gibi insan doğasının yıkıcı elementlerini sosyalleşme ürünü olarak değil, biyolojik bir yapısal özellik olarak nitelendirir.⁹ Hobbes iç siyasetteki anarşik durumu gücü neredeyse sınırsız egemen ve ceberut bir devlet ile yenen ve böylelikle uygarlığa kapı aralayan bir tasvirle iç siyaset ve dış siyaset alanını kesin sınırlarıyla birbirinden ayırır. Böylelikle de devletin güç kullanma tekeli hem içe hem de dışa karşı kullanılabilir bir şiddet olarak görünürken, bu algıdan hareketle savaşın devletler arası anarşik düzenle ilişkisinin temellerini atar. Morgenthau da gene Hobbes'tan hareketle devlet dışı alanda, yani uluslararası politikada devlet üstü bir merci ve otorite olmamasını, teorik yaklaşımının temeline yerleştirir. Böylelikle liberal teorinin varsayımlarına yönelik eleştirisinin de temelini oluşturur. Buna göre devletlerarası alanda adalet beklentisi beyhudedir. Devletler üstünde bir otorite olmayınca, yaptırımlarla bağlantılı hale getirilmiş bir uluslararası hukuk sistemi de adaleti sağlayamamaktadır. Bu yaklaşıma göre şiddet, özellikle de kitlesel şiddet olarak savaş olgusunu uluslararası hukuk temelinde ortadan kaldırmak olanaksızdır. Morgenthau'ya göre siyaset bir güç mücadelesidir, insan ise *animus dominandi* – güç peşinde koşan bir hayvan – olarak tasvir edilir.¹⁰ Neorealist teorisyen Waltz ise savaş olgusunun klasik realizmde antropolojik temelde açıklanmasına itiraz etmekte, insan doğasının savaşı içerdiği kadar savaşmamayı da içermesini bu noktada bir

⁵ Beril Dedeoğlu, “Savaş”, *Haydar Çakmak (Der.)*, *Uluslararası İlişkiler. Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara 2007, s. 25.

⁶ Clausewitz, Carl von, *On War*, Princeton University Press (1874) 2008.

⁷ Weber, Max, *Soziologische Grundbegriffe*, Tübingen 1981, s. 89.

⁸ Realizmin savaş olgusuna yaklaşımı hakkında bkz. Çaman, Efe, „Uluslararası İlişkilerde (Neo)realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi. Kindermann ve Münih Okulu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2/8 (2006), s. 36-52; s. 40.

⁹ Andreas Jakobs, „Realismus“, *Schieder, Siegfried / Spindler, Manuela, Theorien der Internationalen Beziehungen*, Opladen 2003, s. 43.

¹⁰ Morgenthau, Hans J., *The Commitments of Political Science*, Chicago 1962.

argüman olarak ileri sürmektedir.¹¹ Ancak gerek Morgenthau Realizmi ile Kindermann'ca ortaya atılan neorealist teoride, gerekse de Walz neorealizminde savaş olgusunu ortak olarak yalnızca devletler bazında ele almaktadır.¹² Fonksiyonist (işlevselci) ve neo-fonksiyonist teorilerin savaş olgusuna yaklaşımlarını, bu teorik pozisyonların işbirliği (kooperasyon) olgusuna yaklaşımları temelinde açıklamak yerinde olacaktır. Bu teorik pozisyona göre devletleri rasyonel davranan karar alıcıların etkisiyle agresif ve egoist davranıştan barışçıl davranışa yöneltmek olanaklıdır.¹³ Bu pozisyonu anlayabilmek için disiplinin evrimini başat biçimde etkileye gelen iki dünya savaşının yol açtığı korkunç yıkımlara atıfta bulunmak gerekmektedir. Realist perspektife yakın pozisyonlar yukarıdaki varsayımı *idealist* olarak nitelendirilmektedir. Fonksiyonizmdeki genel geçer hipoteze göre savaşların engellenmesinin yolu devletlerarası işbirliğinin yoğunlaşmasından geçmektedir. Devletler arasında işbirliğinin gelişebilmesi için ise devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının artması gerekmektedir. Bu anlamda “*form follows function*” ve “*spill over*” varsayımları işlevselci yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Fonksiyonizm özellikle Avrupa içi barışın İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde büyük ölçüde gerçekleştirilebilmesini açıklamaya ve Avrupa bütünleşmesinin kavranmasına yönelik önemli bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teorik yaklaşımda da ana aktörlerin devletler olduğu, savaş tehdidinin de *devletlerarası alanı* ilgilendiren bir görüngü olarak kavrandığı hemen göze çarpmaktadır. Liberal yaklaşıma da bu noktada kısaca temas değinmek yerinde olacaktır. Önemli bir sorunsalı bu bağlamda Michael Doyle'un değindiği, demokrasilerin demokrasilere karşı savaşa eğilimlerinin son derece az olması ampirik gerçeği oluşturuyor. Demokrasiler kendileri dışındaki rejimlere karşı ise daha saldırgan bir yönelim gösteriyorlar.¹⁴ Bu trendi günümüzde daha somut bir şekilde gözlemlemek olanaklıdır. Bu bağlamda demokrasiyi savunma gerekçesinin, Irak Savaşı örneğinde olduğu gibi meşrulaştırıcı bağlamda araçsallaştırıldığı da vurgulanmalıdır. Aynı zamanda bir demokrasi ihracı – otoriter ya da totaliter sistemlerin demokratikleştirilmesi sorunsalı – ereği ya da ideali de anti kültür relativist bu liberal pozisyon tarafından özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde artarak vurgulanmaktadır. Liberal teorik akımın önemli kuramcılarında Alman siyaset bilimci Ernst-Otto Czempiel ve Amerikalı siyaset bilimci Bruce Russett demokrasilerin diğer devletlere göre daha barışçıl oldukları hipotezini ileri sürüyor.¹⁵ Liberal yaklaşım da devletsel alan dışında bir savaş tehdidi algılamasında bulunmaz. Rejim ve bağımlılık teorileri gibi eleştirel kuram da savaş sorunsalını elbette ayrı kontekstlerde ve farklı çözümlenmelerle, ancak klasik yaklaşıma tekabül eden biçimde ele alırlar.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde devletlerin katılımı ile gerçekleşen çatışma olarak da nitelenebilen savaş olgusunun büyük ölçüde devletlerarası bir uzay olarak algılandığının altını çizmek yerinde olur. Bu belki de uluslararası ilişkiler teorilerinin en başta gelen ortak noktasıdır. Buradan yola çıkarak 21. asır savaş formlarının klasik teorik yaklaşım kalıpları içerisinde açıklanamadığını ileri sürmek herhalde çok yanlış olmaz.

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinin araştırma alanlarıyla tarih arasında bir bağlantı bulunduğu doğrudur. Fakat idiografik tarih disiplininden farklı olarak nomotetik toplum bilimleri olan siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri sosyal bilimlerdir. Toplumsal olmanın gerektirdiği sosyal organizasyon ve buna bağlı olarak ortaya çıkan gruplar ve kurumlar arası alanda gözlemlenen sosyal davranışlar, ancak tarihsel kontekstte varolabilirler ve bu kontekstin çözümlemeye dâhil edilmeleri ile anlaşılabilirler. Yani varolan her sosyal davranışın bir tarihi, dolayısıyla ortaya çıktığı bir başlangıç, tarihsel bir gelişim süreci ve şimdiki varoluş formu mevcuttur. Dolayısıyla sosyal bilimlerin araştırma alanı bir tarihsel süreci – olaylarda sürekliliği – gerektirir. Bu bağlamda insan topluluklarının varolan gereksinimleri doğrultusunda yeni organizasyon yapıları ve kurumları, yeni birey rolleri ve insan davranış biçimleri ortaya çıkar.

¹¹ Niklas Schörnig, „Neorealismus“, *Schieder, Siegfried / Spindler, Manuela, Theorien der Internationalen Beziehungen*, Opladen 2003, s. 62-63.

¹² Karl-Gottfried Kindermann, “Grundelemente der Weltpolitik“, München 1991.

¹³ Thomas Conzelmann, „Neofunktionalismus“, *Schieder, Siegfried / Spindler, Manuela, Theorien der Internationalen Beziehungen*, Opladen 2003, s. 141.

¹⁴ Andreas Hasenclever, ‘Liberaler Ansätze zum „demokratischen Frieden“’, *Schieder, Siegfried / Spindler, Manuela, Theorien der Internationalen Beziehungen*, Opladen 2003, s.199-200.

¹⁵ Hasenclever. A.g.e. s. 201.

Sosyal bir alan olan siyaseti de bu genellemeden soyutlamak elbette ki mümkün değildir. İnsanların işbirliği ve çatışma arasında varolan geniş spektrumdaki sosyal davranışlarını – özellikle birlikte yaşamlarının organizasyonu açısından kaçınılmaz olan karar alma ve kararları yerine getirme davranışını – bu kurumlar çerçevesinde organize ederek yapılandırdıklarını biliyoruz. Bu insan davranışlarını, organizasyon biçimlerini, kurumlarını vb. de yukarıdaki yaklaşıma göre ancak tarihsel kontekstlerinde kavrayabilir ve anlayabiliriz. Politik alan, insanların birlikte yaşamlarının gerektirdiği ve birlikte yaşamlarını ilgilendiren tüm davranışları, rolleri, kurumları ve organizasyon türlerini ve bunlar içerisindeki ve arasındaki karar alma davranışlarını kapsamaktadır. İşte bu özelliği ile politika, tüm insan topluluklarında gözlemlenen evrensel bir insan özelliğidir ve kültürlerden bağımsızdır; dolayısıyla her kültürde her ne kadar ortaya çıktığı formları bağlamında farklılıklar gösterse de mutlaka vardır. Özellikle insanın doğal durumunu¹⁶ – yani kültür öncesi dönemi – geride bırakması, kültür ve de her şeyden önce normların yerleşmeye ve genel kabul görmeye başlamalarıyla birlikte yasa ve siyasa bütünselliği ortaya çıkmış, insanın toplumsallığı genel geçer normlara bağlı hale gelmiştir. Kurallar bazında varolan insan toplumlarında, kural dışı davranışın yaptırımı tabi tutulması zorunluluğu, komşu diğer bölgelerden sınırları ayrılmış bir nüfuz alanında merkezi bir organizasyon yapısını zorunlu kılarak devletin ortaya çıkma sürecini başlatmıştır. Devletleşme, normlardan sapan davranışlara yaptırım getirme bağlamında – örneğin Hammurabi yasalarında, Eski Ahit’te (Tevrat), Kuran’da ya da demokratik yasalar bazında bulunan ortak yön olarak – bir *meşru şiddet tekeli*ni beraberinde getirmiştir. Alman sosyal bilimci Max Weber devletin şiddet ile ona bağlantısına dikkati çeker: “*Staat ist diejenige menschliche Gemeinschaft, welche innerhalb eines bestimmten Gebietes ... das Monopol legitimer physischer Gewaltsamkeit für sich ... beansprucht*” [Devlet – sınırları açısından – belirli bir bölge içerisinde kendisi için meşru fiziksel şiddetsellik tekeline hak iddia eden insan topluluğudur].¹⁷ Weber’ci anlamda devletin şiddet tekeline çoğunlukla yasallık, yasalara bağlılık veya yasaların bağlayıcılığı mevcutsa da, tarihte bunun dışında kalan bolca örnek karşımıza çıkmaktadır. Devletsel şiddet kullanımında yasa dışılık ya da yaptırımsal keyfilik faşist, nasyonal sosyalist ya da despotik rejimlerin olduğu kadar, Türkiye’nin de yeteri kadar deneyime sahip olduğu ara rejimlerin de genel karakterlerinin ve bunların devamı olan vesayet rejiminin basta gelenlerindedir. Bunun dışında kalan demokratik rejimlerde ya da hukuk devletinde devlet tekelli şiddetin yasa dışı istisnai uygulaması olanaklı değildir.

Burada gözden kaçırılmaması gerekli olan ayrıntı, her yasallığın ya da daha doğru ifadeyle meşruluğun beraberinde hukuksal anlamda adaleti getirme zorunluluğunun bulunmamasıdır. Ancak adalet kavramına yaklaşım etik ve felsefi bir sorunsalken, meşruiyet ve yasallık sorunsalları siyaset bilimsel konular olarak karşımızda durmakta ve devletsel şiddet kullanımı kontekstinde, adalet terimine oranla bilimsel-analitik kullanıma çok daha uygundur. Dolayısıyla politik sistemlere komparatif-analitik (karşılaştıran-çözümleyici) bir yöntemle yaklaşıırken özellikle çözümlenen politik sistemin demokratik karakterinin değerlendirilmesinde, devletin sahip olduğu şiddet tekelinin meşruluğu dışında yasallık bağlamı da ayrı bir element olarak sorgulanmak durumundadır. Bu şiddet tekeli, belirli koşullarda normlardan sapan bazı davranışların devlet eliyle ve dolayısıyla meşru bir biçimde yerine getirilmelerine olanak tanımakla sembolik anlamda *siyah* ve *beyaz* alanlar arasında *gri* bir alan yaratmıştır. Şiddet ise grinin her tonunda çeşitli formlarda ortaya çıkabilmektedir. İşte devlet eliyle kullanılan şiddetin meşrulaştırılması bu gri alanda meydana gelmektedir. Bu bağlamda dış ve iç tehdit olgularına da dikkat çekmek gerekiyor.

Geçen yüzyıl ve öncesinde dış ve iç tehdit olgularında çok daha somut bir ayrışma söz konusu iken, günümüzde bu olgu ikilisinin çok daha iç içe bir yapıda olduğunun altını çizmemiz gerekmektedir. Bu durum, 21. Yüzyıl’ı devletin sahip olduğu meşru şiddet kontekstinde diğer yüzyıllardan oldukça önemli bir şekilde ayırıyor.

Bu noktada savaş olgusu klasik anlamı itibarıyla bu meşrulaştırılan egemen devlet şiddetinin kitleleşmesi olarak da tanımlanabilirken, genellikle *dışarıya*, bize ait olmayana, sınırlarımızın dışına, yani *ötekine* atıfta bulunmakta. Dost-düşman kavram ikilisinin tanımlanmasında büyük kolaylık sağlayan bu durum, süreklilik arz eden devlet destekli ulusal bilinç üretimi, ulusal tarih yazımı gibi

¹⁶ İngilizce: state of nature, Almanca: Naturzustand.

¹⁷ Max Weber, „Politik als Beruf“, [München 1919], Stuttgart 1992, S. 6-7.

yukarıdan yönlendirilen politik enstrümanlarla beslenerek, olası savaşların kitlesel şiddet ve kıyımlarına meşruiyet temelli hazırlanmaktadır.

Kavramsal Yaklaşımlar

Genellikle *düz çizgisel* (lineer) olarak kavraya geldiğimiz tarihte sosyal olgulara da bu perspektiften bakarak sınıflandırmalara gitmek günümüzde oldukça sık başvurulan bilimsel yaklaşımlardandır. Genel anlamda özellikle *yüksek kültürler* – örneğin Avrupa-merkezci – bakış açısını yansıtan bu yaklaşıma göre, örneğin sülaleler ve kabileler düzleminde varolan çatışmaları klasik değerlendirmeler savaş olarak nitelendirmiyor. Biraz daha öteye gidecek olursak, mikro-milliyetçiliğin temel teşkil ettiği etno-terörün savaş alanına girip girmediği konusunda değişik fikirler ileri sürülüyor. İdeolojik veya dinsel temeldeki terörün kavramsal hiyerarşide sınıflandırılmasında da çeşitli görüşler mevcut. Oysa tarihe *düz çizgisel* bakışımızı görecelileştirdiğimizde aslında savaş olgusunun her zaman yalnızca sınırları belirli *devletler* arasında cereyan etmediğini görebiliyoruz. Tarihte olduğu gibi bugün de sülaleler, kabileler ve etnik gruplar kendi bölgeleri üzerindeki egemenliklerini iddia ederek diğer sülale, kabile ve etnik gruplarla kendi aralarında varolan ilişkilerinde kitlesel şiddete başvurabilmektedir. Hatta sülale ya da büyük ailelerin törelerden hareketle şiddet uygulamayı kendi mikro alanında meşrulaştırabildiği bilinmektedir. Özellikle Afrika’da etnik gruplar arasında meydana gelen çatışmalarda ortaya çıkan kitlesel şiddet bu türdedir. 1914’te Ruanda’da 800.000 insan hayatını kaybetmiştir. Sudan’daki Darfur çatışması da mukayese edilebilir bir şiddet örneğidir. Bu çatışmaların klasik savaş tanımındaki devletlerarası ön kabul ile paralel olmadığı dikkat çekicidir. Demek ki giderek mikro parçalara ayrılan ve devlet kontrolünden çıkan bir savaş olgusu ile karşı karşıya kalınmış durumdadır. Gene Irak’ta meydana gelen iç çatışmalar gibi sonrasında dünya gündemini meşgul eden ve Arap Baharı olarak nitelenen halk hareketleri de Suriye örneğinde görüldüğü gibi kitlesel şiddetin başka bir boyutunu gündeme getirmiştir. Buna göre “meşru” olarak kabul edilen bir devlet otoritesine karşı gene giderek “meşru” olarak kabul edilmeye başlayan çok parçalı bir muhalefet hareketi karşı karşıya gelmiştir. Bu durum hem iç siyasi, hem de bölgesel ve küresel etkileri beraberinde getirmektedir. Klasik bir savaş olmamasına karşın, kitlesel ölümler ve bunun sistematik yöntemlerle süreklilik arz eden şekilde uygulanması, klasik savaşlarla ortak bir özellik olarak ortada durmaktadır.

Aynı şekilde kitlesel şiddet, yok etme potansiyeli ve yıkım bağlamında ideolojik veya dinsel kökenli terör de klasik anlamda pek çok klasik savaştan geri kalmıyor. Elbette tarihte kısmen de olsa meşruluklarını kabul ettirme şansına sahip olmuş olsalar da, günümüzde en azından devlet otoritesi var olduğu sürece artık bu meşruluk zemininden söz edilemez. Fakat devlet otoritesinin genel egemenlik alanında ya da devletin kısmi bir bölgesinde kaybolması ile latent olarak var olagelmış sülaleler, kabileler ve etnik gruplar arası potansiyel çıkar farklılıkları, ideolojik uzlaşmazlıklar ve özellikle dinsel anlamdaki kültürel farklılıklar kitlesel çatışmalara ve kıyımlara zemin hazırlayabilir.

Aynı şekilde varolan bir egemen devletin ortadan kalkması durumunda da – failing state –, o devletin vatandaşları arasında bulunan kabileler, boylar ve etnik gruplar arasında birbirlerine karşı uygulanan kitlesel şiddet ortaya çıkabilir. Tüm bu örneklerde bir yandan fevri ya da reaksiyoner, diğer yandan da sürece kısıtlı yani temporer şiddet yanında, planlanmış ve hiyerarşik bir örgütlenme temelinde oluşturulmuş gerilla ya da milis kuvvetleri aracılığı ile uygulanan kitlesel şiddeti nasıl değerlendirmemiz gerektirdiği, günümüzde sosyal bilimlerin alanında olası yanıtlarını araştırmamız gereken önemli bir soru oluşturuyor.

Savaş ile alakalı olarak kavramsal düzeyde vurgulanması gereken, hatta Uluslararası İlişkiler disiplininin içerisinde latent olarak mevcut normatif – etik nüvenin uluslararası hukuk çerçevesinde ifade bulan kavram ya da konseptlerden biri de savaş hakkı ya da savaşa hakkı olarak ifade edilebilecek olan meşrulaştırılma ihtiyacıdır. Savaş mevcuttur, fakat keyfi değil, bir zorunluluk, bir gereklilik olarak meşrulaştırılmalıdır. Aksi takdirde sosyal normlar, gerek dini gerekse pür etik olsun, kitlesel öldürme eylemini lanetler. Kuran’da savaşın adil olması gerektiği emredilmiştir. Ortaçağ’da Haçlı Savaşları da adil olarak nitelenmiştir. Savaşa girme hakkı (jus ad bellum) konseptinin bütün uygarlıklarda bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Savaşın yasaklandığı Kellogg-Briand Paktı

Clausewitz'in ifade ettiği savaşın siyasi bir eyleme dönüştürüldüğü konsepti bütünüyle ortadan kaldırarak savaşı hukuk dışı hale getirmiştir. Cemiyet-i Akvam ve Birleşmiş Milletler Şartı da esasen aynı ilke üzerine inşa edilmiştir.

Klasik anlamda savaş olgusu yukarıda değinildiği üzere devletlerarası bir düzlemde var olabiliyor ve en az iki devletin varlığını bir ön koşul olarak ortaya koyuyor. Uluslararası hukukta savaş *silahlı şiddet kullanımı* olarak daha geniş bir kapsamda tanımlanmaktadır.¹⁸ Birleşmiş Milletler de savaş olgusunu da bu kontekste ele almaktadır.¹⁹ Bu bağlamda savaş, devletlerarası kitlesel *şiddet kullanılan çatışma* olarak tanımlanıyor.²⁰ Bu tanım, örneğin iç savaş olgusunu savaş olgusundan kesin hatlarla birbirinden ayırmaktadır. Diğer yandan bazı kaynaklar savaşı, *devlet içi* – iç savaş – ve *devletlerarası* olmak üzere iki alanı da kapsar bir biçimde tanımlanırken, örneğin devlet boşluğunun ortaya çıktığı dönemlerde kabileler ve etnik gruplar arasında meydana gelen çatışmaları bu terimin kapsama alanı dışında bırakmaktadır.²¹ Savaşı, iki ya da daha fazla parti arasındaki silahlı çatışma olarak tanımlayarak, klasik savaş dışında iç savaş, gerilla savaşını, hatta ekonomik temelli, ırki, çeteler arası silahlı çatışmaları, özgürlük mücadelesi formundaki savaşları da savaş kavramının tanımına dâhil eden kaynaklar da mevcuttur.²² Bu tanıma devrimleri, darbeleri ve kontra gerilla aksiyonlarını da dâhil eden kaynaklar olduğunu belirtmekte yarar olsa gerektir.²³ Şimdilik bu savaş tanımları ile yukarıda sözü edilen devletlerarası alan dışındaki kitlesel şiddetle savaş arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ele alınması gerekliliğini vurgulamakla yetinelim.

Yukarıdaki tanımların savaş olgusunu önemli ölçüde bilimsel anlamda tanımladıkları gerçeğini vurgulamakla beraber, bu kavramların 21. yüzyıl başında karşımıza çıkan savaş türlerini belirlemede tam anlamıyla yeterli olamadıklarının da altını çizmek gerekiyor. Bu bağlamda savaş olgusunu günümüz koşullarına göre yeniden ele almak gerekliliği kaçınılmaz görünmektedir.

Günümüzde savaş görüngüsünü en yakından etkileyen gelişme, 21. yüzyıl başında şiddet tekelinin hızla egemen devletlerin elinden çıkarak, kontrol edilmesi çok zor olan bir karaktere bürünmüş olması gerçeği. Günümüzde savaşın artık yalnızca egemen devletlerarası düzlem bağlamında tanımlanarak sınırlandırılması artık yeterli görülmemektedir. Bu durum sorunsal önemli ölçüde karmaşıklarıdır. Varolan ya da gerçekleşen kitlesel kıyımların sınıflandırılmasında bu karmaşıklık kendini daha fazla belli etmektedir. Özellikle Türk Dili'nde varolan ve tehditlerin *savılması* anlamında türetilen, daha çok savunmayı yuvgulayan bir *savaş* teriminde, savaş olgusunu bu tehditsel kontekste kavramak, onu sınıflandırırken de bir kolaylık sağlayabilir. Savılması gerekli olan, hem *konvensiyonel* anlamıyla dıştan gelebilir, hem de (*post*)*modern* anlamda “içeride” ortaya çıkabilir. Bu durumda *savma* eylemini iç bir kontekste kullanmak yoluyla savaş kavramını da mesela günümüzdeki başta gelen ve kimi yazarlara göre Türkiye’de de yaşanmış olan *düşük yoğunluklu savaş* tiplerinden olan terörü kapsayacak şekilde genişletmek mümkün olabilir. Aynı zamanda *savma* kavramı preventiv bir içeriğe sahiptir ve ortaya çıkması muhtemel kitlesel şiddetin daha ortaya çıkmadan bertaraf edilmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda da Türkçe’deki anlamıyla savaş teriminin günümüzdeki anlamıyla preventiv savaşları da içeriğine dâhil etmesi babında Batı Dillerinden İngilizce “war” ve Almanca “Krieg” kavramlarına göre daha fazla bilim-terminolojik üstünlük taşıdığı söylenebilir.

Savaşı taraflar aralarındaki çatışma şiddete dönüşürken çatışma taraflarından biri bir egemen devlet dahi olsa, bu devletin kitlesel şiddet tehdidi riskini tam olarak ortadan kaldırması mümkün değildir. Özellikle El-Kaide’nin 11 Eylül saldırıları bu konuda bir milat oluşturmaktadır. Bu anlamda artık hedefteki düşman yalnızca bir egemen ulus-devletle de sınırlı kalmayabilmektedir. El-Kaide’nin

¹⁸ Savaş yerine silahlı şiddet kullanımı teriminin başlangıcını 1932 tarihli Cenevre Antlaşması oluşturuyor.

¹⁹ United Nations, “Basic Facts About the United Nations”, New York 1995; Adam Roberts / Benedict Kingsbury (Ed.), “United Nations, Divided World. The UN’s Roles in International Relations”, Oxford / New York 1995.

²⁰ Martin List / Maria Behrens / Wolfgang Reichardt / Georg Simonis, “Internationale Politik, Probleme und Grundbegriffe”, Opladen 1995, S. 111-112.

²¹ Lerder Lexikon Politik, Freiburg / Basel / Wien 1994, 123.

²² Iain McLean, Concise Dictionary of Politics, Oxford / New York 1996, S. 521.

²³ Reinhard Meyers, “Krieg und Frieden”, in: Handwörterbuch Internationale Politik, Opladen 1995, S. 238-254; S. 238.

İstanbul ve Madrid'deki şiddet eylemleri, terörist savaş metodunun, *sınır ötesi* terörist metotla birlikte *sınır tanımaz* bir karaktere de büründüğü kanıtlayan diğer örneklerdir. Bu saptamalar ışığında savaşı genel anlamıyla iki ya da daha fazla egemen devlet veya bu egemen devletlerin oluşturduğu ittifaklar arasında, egemen devlet(ler) ile devlet dışı – ve tabii illegal – organizasyonlar ya da gruplar arasında ya da iki veya daha çok devlet dışı organizasyonun kendi aralarında ya da egemen devletlerin de katılımıyla gerçekleşen ve silahlı organize kitlesel şiddet olarak ortaya çıkan çatışma davranışı olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

“Yeni Savaşlar” mı?

Terörizm günümüzde giderek savaş kategorisinde algılanıyor.²⁴ Bunun nedeni de terörizmin günümüzde savaşların sebep olduğu şiddetsel yıkıma – insan ölümü, kişi ve insan haklarına tecavüz, ekonomik zarar, tetiklenen sosyal problemler vb. bağlamlarda – yaklaşması. Burada en önemli sorunsal, devletin temel görevlerinden olan güvenlik sağlama fonksiyonunu yerine getirememesi olarak gözükmekte. Bu noktada egemen ulus-devletlerin önemli bir çelişkisi üzerinde durmakta yarar var. Devletler bir yandan güvenlik kaygılarıyla – varolma birincil hedefini de gözeterek – kendilerini savaşın şiddetinden koruma doğrultusunda yönelimde bulunurlarken, diğer yandan bunu sağlayacak silahlı kuvvetlere (düzenli ordu) ve bu kuvvetlerin diğer rakiplerle askeri anlamda mücadele edebilme gücünü artırma yönünde hareket ediyorlar. Realist ve neorealist teorik pozisyon tarafından Morgenthau'nun ve Kindermann'ın kullandığı anlamda *güçler dengesi* diye özetleyebileceğimiz hedefe yönelik olan bu silahlanarak ve tehdit kapasitesini geliştirerek, yani bir interaksiyon içerisinde, çatışmaları önleme stratejisinin rasyonelliği konusunda mevcut bulunan değişik bakış açılarını bir kenara bırakacak olursak, Soğuk Savaş süresince bu stratejinin göreceli bir savaş olmaması durumunu (barışı değil!) olanaklı kıldığını, ya da en azından küresel bir yok olmaya yol açabilecek üçüncü bir dünya savaşını önleyebildiğini biliyoruz. Genelleyecek olursak, geleneksel güvenlik politikalarında – yani devletlerarası ilişkiler bazında – güçler dengesini sağlamaya yönelik bir güvenlik politikası yaklaşımının göreceli olarak devletlerarası evrende başarılı olduğunu varsaymak yanlış olmaz. Ancak yukarıdaki gayet geniş savaş tanımından hareketle, bu klasik güçler dengesi yaklaşımının terörizm örneğinde olduğu gibi kaygan zeminli, sınır tanımaz ve belirsizliklerle dolu savaş ortamında hiç bir güvenlik katkısında bulunamayacağı gerçeği, egemen ve şiddet tekeline sahip devletleri 21. yüzyıl başında güvenlik politikalarını bütünsel olarak sorgulamalarına zorluyor. Bunun nedeni terörizmin klasik savaştan kesin çizgilerle ayrılan özellikleri, an basta da metotları ve hedefleri.

Genel stratejik değişimin tek nedeni elbette ki tehdidin nereden ve kimden geleceği sorunsalı değil. Aynı zamanda bu noktada karşımıza savaşın getirdiği şiddetin ve yok etmenin devletlerce kurallara bağlandığı ve bir savaş kültür(ü)nün, *jus in bello*, yani savaşan taraflara ilişkin normatif yapının (hümaniter uluslararası hukuk anlamında) yaratıldığı gerçeği çıkıyor. Burada savaş kültürünün yanı sıra bir savaş kültürünün de vurgulanması gerekmektedir. Çünkü “kurallandırılan” savaş aynı zamanda meşrulaştırılan yok etme eylemi olmaktadır. Öldürmek fiilinin normatif olumsuzluğu bu meşrulaştırma ile ortadan kaldırılmakta, geçersiz kılınmaktadır. Bu hukuksal temeldeki *savaş kültürü*, çatışma bölgesinde bulunan tüm bireyleri ve vuku bulan savaş davranışlarını kurallandırıyor.²⁵ Tabii bu bağlamda sözü edilen savaş, klasik tanımına göre egemen devletlerarasında vuku bulan savaş olmakta, yani sözü edilen *jus in bello*'nun oluşturduğu savaş kültür(ü)nün diğer savaş türleri için – iç savaş veya terörist savaş metodu – herhangi bir geçerliliği bulunmamakta. Dolayısıyla savaş davranışında ortaya çıkan anarşi ortamında, yasalara bağlı piramitsel hiyerarşi şeklinde örgütlenmiş egemen devlet güvenlik güçlerinin, birinci planda bir yeni savaş koşullarına uyum problemi, ikinci planda ise kuralsız savaşan düşmana karşı kurallar bazında savaşma zorunluluğundan kaynaklanan bir ayırım söz konusu olmaktadır. Bu arada var olan farkın egemen ulus-devlet açısından olumsuz özellikler taşıdığını ileri sürmek yanlış olmaz. Özellikle bu noktada bu dezavantajların devletin düşmana karşı verdiği savaşında izlediği stratejileri etkileme bağlamındaki potansiyeline – özellikle siyasal sonuçlarına – dikkat çekmekte yarar var.

²⁴ Bu konu için bkz. Joseph Margolis, “Terrorism and the New Forms of War”, *Metaphilosophy* 35/3 (2004).

²⁵ Stephan Hobe / Otto Kimminich, “Einführung in das Völkerrecht”, 8. Auflage, Tübingen 2004, S. 498-499.

Klasik anlamdaki savaşlar ile üzerinde yoğunlaştığımız klasik anlamdaki savaş türleri dışındaki – belki de *ikincil savaşlar* olarak niteleyebileceğimiz – savaşlar arasındaki önemli farklılıklardan birini, ikincil tipteki savaşlarda – mesela terörizmde – klasik savaşlardakinin aksine mutlaka dar anlamda bir kazanma-kaybetme ekseninin bulunmayışı oluşturmaktadır. Gerilla veya terörist savaş metodu klasik savaşlardan çok daha karmaşık, yavaş ilerleyen, hedeflerinde seçici ve zamana yayılmış bir yapı özelliği sergilemektedir. Mücadelenin hedefi mutlak zafer değil, daha çok hasmın yıldırılması olarak ön planda görülüyor. Bu özellik devlete karşı mücadele eden bütün hareketlerin ortak paydasını oluşturmaktadır. Eğer klasik savaşı şiddetin akut hali olarak nitelendirirsek, ikincil tipe giren siddeti, şiddetin kronikleşmesi olarak betimlemek herhalde yanlış olmaz. Genel satıhtaki durumu itibarıyla savaş kadar yaygın olmamasından dolayı terör olgusu sadece gerilla türü savaş anlamında değil, terörist savaş bağlamında da *düşük yoğunluklu savaş* (low-intensity warfare) olarak da nitelenebilmektedir. Klasik savaşın temel hedefi olan, düşmanı şiddet yolu ile istenilen davranışa zorlamak – yani savaşın galibi olmak – yukarıda da değinildiği üzere düşük yoğunluklu savaş biçiminde bulunmamaktadır. Örneğin gerilla mücadelelerinde ya da terörist taktikler bakımından kesin zaferden ya da galibiyetten ziyade genel hatlarıyla bir yıldırma, güvensizleştirme – varolan istikrarı yok etme – ve hepsinden önemlisi *korkutma*²⁶ hedefinden ve bundan politik faydalar beklentisinden söz etmek daha doğru olur. Tabi yalın şiddet ile güç olgusu arasında önemli bir ilişki olduğu gerçeğine de işaret etmek gerekir.

Bu noktada, savaşta roller sorunsalına da kısaca değinmekte ve klasik savaşla yeni tür savaşlar – gerilla savaşı, terörist savaş vb. – arasındaki farklılıkları irdelemekte yarar var. Savaşta yer alan askerlerin toplumsal rollerindeki sürekliliğe ve *tek tipliğe* karşılık, terörist mücadelede bireysel bazda içice geçmiş bir *roller bütünlüğünden* ya da *paralellüğünden* söz etmek mümkün. Bu durumda sıcak çatışmaya katılan bireyin, terörist kimliğinin yanında her gün yaşadığı normal yaşamındaki kimlikleri bir yanyanalık, bir arada varolma, entegre değil ama bir paralel bütünsellik göstermektedir. Bunu gerek taktiksel temelde algılamak, gerekse eşyanın doğası gereği kabul etmek olanaklıdır. Bu rollere ilişkin durum terörist tarafından kabullenilen, *normal* kabul edilen bir durum ve rolleriyle ilintili her davranışta kendi içinde bir meşruluk taşımaktadır. Bu, asker rolünün kapsadığı davranışında çok daha ayrıksı biçimde ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce asker rolünde sosyal interaksyonları ve *diğerlerinin rollerine* ilişkin bağlamlarda önemli çelişkiler mevcuttur. Asker rolü, terörist kimliğinin anonimliğine ve gizliliğine paralel olan, gündelik yaşama ait normal kimlikleri olduğunu gerçeğinden kaynaklanan bir güven boşluğu içerisinde fonksiyonunu yerine getirmeye çalışırken, aslında kendi mesleki formasyonu açısından, özellikle de psikolojik anlamda hazırlanmadığı bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Bu boyut, klasik savaşta varolan, iki orduya ait askerler (düşmanlar) arasındaki rollerden önemli bir sapmanın mevcudiyetine işaret etmektedir. Kurallandırılmış ve meşru kitlesel şiddet kullanımı olarak klasik savaşta, sonuca veya amaca yönelik rol davranışında – amaç yok olmamak ve düşmanı yok etmek – parametreler belliyken, düşük yoğunluklu *ikincil* savaşta amaca yönelik rol davranışı, rollerde varolan belirsizlik nedeniyle hem kısıtlı olarak mevcut, hem de asker rolü üzerinde önemli bir psikolojik baskı yaratabilmektedir.

Diğer bir fark, şiddetin hedefi konusuyula ilgilidir. Aslında klasik savaşta temel hedef olan düşmanı yok etme, devletin şiddet tekeli ve meşruluk zemini bazında bireysel bir öldürme olarak algılanmamaktadır. Düşman, öznel persepsiyonlara bağlı olarak, niteliksel değil niceliksel anlamda, ya da propaganda aracılığı ile farklılığı – farklı kültürü, dili, dini, dış görünümü vb. özellikleri – ön plana çıkarılarak, hatta insansı nitelikleri bu farklı kimlikleri bazında görecelileştirilerek, yani kısmen insani değil, *şeyisel* kontekstte ve – tüm bunları meşrulaştıran – agresyonu, mesela işgalciliği ve tehditkarlığı temelinde *savunmaya mecbur bırakan* anlamında lanse edilebilmektedir. Ötekinin *yok edilmesi* veya *katli*, ancak onun *öteki olmasından* kaynaklanan meşruiyet ile etik anlamda mümkün olabilmektedir. Kimin öteki olduğunu belirlemek de devletin şiddet tekeline ait bir komponent. *Katil* yani öldürme olgusunun da yaptırıma tabi olduğu kültürel doğru-yanlış değerler sistemi devlet tarafından yeniden programlanmaktadır. Bu durumda *öldürme*, *yok etme*, *cana kastetme* vb. eylemler meşrulaştırılmakta ve kitleselleştirilmektedir.

²⁶ Kökeni Latince olan terör, korkutma anlamına gelmektedir.

Buna ek olarak dinsel ya da milliyetçi kökenli *etoslar* – mesela Türkiye örneğinde *şehitlik* – savaşta katil eyleminin toplumsal meşrulaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. Böylece asker olmasından önce insan kimliği bulunan öteki veya düşman, propaganda ve persepsiyon değişikliğine yol açan meşrulaştırma (manipülasyon) hedefine yönelik desenformasyon politikası ile insan olma unsurunu yitirerek ya da en azından değersizleştirilerek kitlenin bir parçası ve nesne / hedef haline geliyor. Artık yok olmayı hak ettiği şüphe götürmeyen ve meşru olan, belki de tüm kutsallara, namusa, aileye, topluma, bizi biz kılan her şeye karşı olarak algılanan, tüm bunları tehdit eden bir varlıktır öteki ve bu özellikleriyle de katli meşruiyet kazanmıştır (*vaciptir*). Sosyolojik anlamda yukarıda da kısaca değinilen, aslında arkaik, aile meclislerinde karar verilen namus ya da günümüzde daha sıkça kullanılan biçimiyle *töre* cinayetleriyle, *insan öldürme tabusunun* görecelikleştirilerek olanaklılaştırılması bağlamında paralelliklere bu bağlamda özellikle işaret edilmeli.

Bu meşrulaştırma zemini de aslında içerdiği tüm şiddet unsuruna rağmen devletin şiddet tekelinden kaynaklanan ayınsı (ritüel) bir yapıdadır. Teslim olma, esir alma, yaralıların durumu, tutsak alınan rütbelilere ve diğer askerlere davranış, salt ve kuralsız şiddetten arındırılmış, kurallara tabi kılınmıştır. Temel hedef normatif anlamda askeri unsurlardır ve uygulamada – en somut örneği ile İkinci Dünya Savaşı’ndaki – tüm istisnalarına rağmen sivil halk yok edilmeleri gereken birincil *hedef* değildir. Zaten Nazi Almanya’sındaki antisemitik Holocaust da savaş bağlamında değil de, Yahudilerin insanlıklarının reddi ideolojisinin yaratmış olduğu kitlesel güdüleme ile “meşrulaştırılmıştır”. Bu bağlamda Alman Holocaustunu savaş boyutunda değil rejim terörü bağlamında ele almak daha yerinde olacaktır. Yani Yahudileri katleden Almanlar düşmanlarını pek ala “insan” olarak görüyor ve “insani (humaniter) savaş hukukunu” en azından resmi olarak kabulleniyorlardı. Burada katil fiilinin kategorik farklılıklarına dikkat edilmeli. Hukuk ve hukuksuzluk olgularının savaş bağlamında tanımsal temellerde farklılık arz ettikleri bu örnekle gösterilmek isteniyor. Devletin bu bağlamdaki tekeli dikkat çekicidir. Katil eylemi eğer savaş başlığı altında gerçekleştiriliyorsa, o zaman kurallara tabi bir ritüelin varlığı sözkonusu olmakta, dolayısı ile genel olarak askeri hedefler meşru ve birincil hedef olarak karşımıza çıkmaktadır.

Terörist savaş metodunda ise sivil hedefler çoğu zaman gerek kolay hedef olmaları itibarıyla, gerekse eylemin adından daha çok söz ettirme imkânı bulunduğundan, genellikle askeri hedeflere tercih edilir, kısacası *birincil hedef*lerdir. Hedefler konusunda ise ikincil savaşlarda tamamen farklı bir bakış açısı söz konusudur. İkincil savaşlarda hedefler, savaşım verilen kolluk güçleri olabileceği gibi, belki de bundan çok daha yoğun bir biçimde sivillerdir.²⁷ Bunun temelinde, yukarıda gösterilen *yıldırma* ve *korkutma* hedeflerine ulaşmada sivillere karşı gerçekleştirilen şiddetin daha etkili bir yöntem olması yatmaktadır. Terörizmin tanım denemelerinde masum sivillere yönelik şiddet kullanımı kavramı ön plandadır.²⁸

İkincil savaşlarda en önemli sorunsallardan birini persepsiyon konusu oluşturmaktadır. Burada kimin kim tarafından ne olarak *algılandığı* ana konudur. Hangi etnik çatışma ulusal bağımsızlık mücadelesi olarak betimlenebilir? Hangi devletin listesine giren illegal örgüt teröristtir? Terörizmin evrensel bir tanımının yapılamaması, dahası terörizmde uluslararası toplumun “çifte standardı” sıklıkla gündemde yer almaktadır. Acaba bu konuda da devletlerarası üst otoriteden mahrum olan uluslararası hukuk mu sorumludur?

Anlaşılabacağı üzere, persepsiyon boyutu patolojik olduğu genel olarak kabul gören ikincil savaşlar açısından patolojinin bir parçasıdır, bunun nedeni de özellikle uluslararası terörizmin bu tanımlanmamış bakir alandan beslenmesidir. Devletlerin persepsiyonlarındaki farklılıklar – ister farklı çıkarılardan kaynaklansın, isterse devletlerin ya da karar alıcıların siyasal veya felsefi farklılıklarına dayansın – sonuç itibarı ile terörizm patolojik görüngüsüne karşı egemen devletlerin etkili savaşım verememesi durumunu beraberinde getirmektedir. İkincil savaşlar içerisinde devletlerin varlığını ciddi bir şekilde tehdit ettiği göz önüne alınırsa, devletlerin persepsiyon farklılıklarını rasyonel olarak kavrayabilmek olanaklı görünmemektedir. Her ne kadar persepsiyonlardaki farklılıkların normal olduğunu düşünürsek düşünelim, bu devletlerin uluslararası terörizme karşı mücadele ortak çıkarını

²⁷ Savaşın ve savaşmayan ayırımı ile ilgili olarak bkz. Joseph Margolis, “Terrorism and the New Forms of War”, *Metaphilosophy* 35/3 (2004), s. 404.

²⁸ Igor Primoratz, *The Morality of Terrorism*, *Journal of Applied Philosophy* 14/3 (1997).

görmezden gelmeleri durumunu mantıksal olarak açıklayamamaktadır. Bu konudaki güvenlik boşluğu handikapını ortadan kaldıracak tek yol olarak devletlerin üzerinde anlaştıkları ortak bir terörizm tanımı ve buna ilişkin normların somut olarak ortaya konması akla gelmektedir. Fakat çıkarlar ile normların sürekli bir çarpışma içerisinde olduğu küresel siyasette bunun çok da mümkün olmadığı görülmektedir.

Reaksiyonlar: “Devlet Dışı Güvenlik Tehditlerine” Karşı Zaafiyet?

11 Eylül saldırıları, ulus devletlerin terörizmi algılamalarında önemli bir milat olarak kabul edilebilir. Dünyanın Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra tek süper gücü konumuna gelen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu beklenmedik saldırılar ve bunların trajik sonuçlarından sonra bir şok yaşamıştır. Askeri tehditlerin ABD açısından son derece minimal bir konuma geldiği bir dönemde Soğuk Savaş süresince tehdit algılamalarında birincil önemi haiz olmayan bir olgunun, uluslararası terörizmin, birdenbire ABD’nin güvenlik algılamalarında birinci sıraya tırmanmasının elbette bu devletin davranışlarına etkisi olacaktır. Saldırıların ardında ABD’nin müttefikleri için de derin bir şokun ardından yeni güvenlik algı ve imajlarını değiştirecek ve uluslararası terörizmi savunma stratejilerinde birincil tehdit konumuna getirecektir. Örneğin NATO saldırılarının hemen ardından 12 Eylül 2001’de aldığı bir kararlar, saldırıların ardında bir devletin bulunduğu kanıtlanması durumunda Kuzey Atlantik Paktı antlaşmasının 5. maddesi uyarınca hareket edebileceğini ilan etmişti.²⁹ Burada dikkati çeken durum, paktın tehtide tepki göstermesini halen bir devletten gelmesi koşuluna bağlamasıdır ki bu durum da “klasik” savunma doktrinlerinin yeni “savaş”ların algılanmasında halen kullanıla geldiğini göstermektedir. Aslında 1990’larla beraber dünyada güvenlik tanımı genişletilmiştir. Her ne kadar güvenlik ve savunma kavramları birbirleriyle ilintili de olsalar, Soğuk Savaş sonrasında giderek birbirlerinden anlamca uzaklaşmışlardır. Güvenlik tehditleri çeşitlenmiş, bu kavramın etrafındaki sis yoğunlaşmıştır. Askeri elementin yanında ekonomik, kültürel, siyasi ve çevreyle ilgili unsurlar da giderek güvenlik boyutunda önem kazanmaktadır.³⁰ Dikkatler artık tehdit persepsiyonu konusuna yoğunlaşmış bulunmakta, “güvenlikleşme” ya da “güvenlikselleşme” kavramı (securisation) ön plana çıkmaktadır. Güvenlik salt devletin ülkesini savunması olarak algılanmamakta, ülke dışındaki çıkarlar da bu boyutta kavranmaktadır. Örneğin 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesinde, bu saldırıları yapan teröristlerin “oluştukları” ortam, bu yeni güvenlik konseptinde ele alınabilir. Buna göre Afganistan’daki yapı, ABD karar alıcılarının algısında ABD’nin güvenliğini doğrudan ilgilendiren bir durum haline gelmektedir.

ABD’nin egemen bir devlet olan Irak’a saldırısı ve *Büyük Ortadoğu Projesi* kavramı ile ifade bulan ve meşuiyet sağlamaya çalışan “şiddet yolu ile demokrasi getirme” projesi, ortaya çıktığı bağlam açısından ele alındığında, gerek egemen devletlerin, gerekse ikincil olarak nitelediğimiz savaşların davranış ve seyrini değiştirme açısından önem arz etmektedir. Bu örnek olayda yukarıda ele alınan soyut ve göreceli olarak teorik konuları somutlaştırmayı denemek olanaklı görülmektedir.

Afganistan müdahalesi ve Irak’ın işgali ABD açısından güvenliğini sağlamaya yönelik hamleler olarak da önemlidir. Bu bakımdan, özellikle ABD karar alıcılarının persepsiyonları bakımından *ön alıcı* savaş stratejisinin motiflerini güvenlikselleşen bir yeni tutum olarak ele almak da mümkündür. Her ne kadar bölgedeki hidrokarbon enerji kaynağı kontrolü de stratejik anlamda ABD müdahalesinin önemli bir motifi ise de, temel olarak El-Kaide merkezli radikal şiddet yanlısı köktendinci saldırı potansiyelinin ortadan kaldırılamasa da en azından güçsüzleştirilmesi ve Orta Doğuda buna yönelik bir Amerikan askeri varlığının uzun süreliğine konuşlandırılmasının meşrulaştırılması ABD’nin birincil hedefleri arasındadır.

Bu noktada ABD ve Avrupa Birliği (AB) tarafından İslam ve Müslümanların giderek artan biçimde potansiyel tehdit olarak algılanması ve bunun sosyolojik boyutu olan İslamofobi, buna mukabil Müslümanlar arasında da – özellikle Arap toplumlarında – başta Batı tarafından

²⁹ Anne Deighton, “The Eleventh of September and Beyond. NATO”, *The Political Quarterly* (2002), s. 119 ve s. 121.

³⁰ Emil J. Kirchner, “The Challenge of European Security Governance”, *JCMS* 44/5 (2006), s. 949.

sömürgeleştirilmiş olmanın yol açtığı persepsiyonla Batı'nın her zaman öteki ve de *siyonist yanlısı düşman* olarak görülmesi başat problem olarak ön plana çıkarılmalıdır. Bu noktada Huntington'un uygarlıklar çatışması tezinde ileri sürdüğü gelişim potansiyelinin reel gerçekliğe dönüşmesi, 21. yüzyılın en önemli *güvenlik fayını* oluşturduğu ileri sürülebilir.

Bunun yanında Batılı devletlerin ve AB'nin önemli bir değişim sürecinde bulunduğu ileri sürülebilir. ABD giderek kontrolsüzleşen sert güç reaksiyonları vermekte, unilaterist bir davranış sergilemekte ve askeri gücünü tehdit algılamalarından hareketle rahatça kullanabilmektedir. Orta Doğu'da ABD politikalarının kısa ve orta vadede bir demokratikleşmeyi sağlayabileceğini ileri sürmek olanaklı görülmemektedir. Aksine Orta Doğu ülkelerinde anti Amerikancı tutum giderek somutlaşmakta, hatta Türkiye gibi geleneksel ve stratejik ortaklık kurulan müttefiklerinde bile kamuoyunda ABD imajı giderek kötüleşmektedir. Bunun yanında öz dinamiklerle ortaya çıkmaya başlayan ve Orta Doğu'daki diktatörlükleri sarsan Arap Baharı demokratikleşmenin bölgeye yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda özellikle ABD ve Batılı aktörlerin uygulamada “yandaş rejimler” – “karşıt rejimler” ayrımı yapması, inandırıcılıklarını olumsuz yönde etkiler görünmektedir. Örneğin Libya veya Suriye'de çoğulcu demokratik rejimler desteklenirken, Suudi Arabistan gibi ABD ile güçlü çıkar bağları olan ve ABD'nin Orta Doğu politikalarında önemli rol oynayan bir ülkenin “istikrar” açısından değerlendirilmesi ve burada statükonun korunmaya çalışılması düşündürücüdür. AB ise kendisini – belki de olanakları dâhilinde ancak bunun mümkün olması nedeniyle – yumuşak güç olarak (soft power) angaje etmeye çalışmaktadır. Bunun yanında AB, daha önce oldukça kararsız ve oportunist tutum sergilediği terörizm algılamaları konusunda kendisini daha bağlayıcı kararlar almak durumunda hissetmekte, bu bağlamda salt El Kaide gibi büyük müttefikini ve kendisini tehdit eden terörist grupları değil, aynı zamanda PKK gibi terör organizasyonlarını da terör listesine almak durumunda kalmaktadır.³¹ Dahası AB Aralık 2001 Laeken zirvesinde ortak tutuklama emri (common arrest warrant) konusunda karar alabilmişlerdir.³² Bunun sonucunda AB içerisinde organize suçlar ve terörizm ile mücadelede daha etkin olunabilecektir. Ayrıca AB ile ABD arasında haber alma teşkilatları arasındaki işbirliğinin, yeni tip tehditlere, özellikle uluslararası terörizme karşı en etkin silahlardan biri olduğu vurugulanmaktadır. 11 Eylül sonrası bu konuda işbirliği kanalları oluşturulmuştur.³³ Bütün bu gelişmeler, tüm eksikliklere ve anlayış reformunun devam etmesinde hissedilen gerekliliğe rağmen olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç Yerine: Değerler, Normlar ve Eski-Yeni “Reelpolitik”

Buradaki sorunsal, ortadaki bu güvenlik sorununda ve özellikle terörizm ile mücadelede *kriz yönetimi* bağlamında Batılı demokrasilerin nasıl hareket ettikleridir. ABD örneğinde hangi normların kime ve nasıl uygulanacağı sorunsalının üzerinde durulmalıdır. Burada kastedilen, özellikle ABD'nin Küba adasında sahip olduğu Guantanamo Körfezinde oluşturulan hukuk dışı “istisnai alan”³⁴ ve burada ABD'nin kendi siyasal ve hukuksal normlarını dikkate alma konusunda hassasiyetten uzak uygulamaları ile bunun devamı olarak da görülebilecek olan Ebu-Garip cezaevinde ABD deniz piyadelerinin hukuk dışı, insan haklarına aykırı ve etik değerlerle bağdaşması olanaksız olan uygulamalarıdır. Bilindiği üzere ABD askerlerince gerçekleştirilen sistematik işkenceler, bunlara benzer muamelelerin Britanya'lı askerlerce de yapılması durumu, demokratik değerlerin acaba salt Batı için mi öngörüldüğü sorusunun ortaya atılmasına sebep olmuştur. Burada ister istemez persepsiyonlara bağlılığı şüphesiz olan Orta Doğu ve bölge insanının ABD ve Britanya tarafından kategorize edilişi sorunsalındaki manipülatif yapıya dikkat çekmek gerekir. 11 Eylül saldırganları ve Irak'lı milislerin aynı “kötü Arap” olmaları ABD persepsiyonunun orijinini oluşturmaktadır. Bu

³¹ Charles Grant, The Eleventh of September and Beyond. The Impact of the European Union, *Political Quarterly*, 2002, s. 138.

³² A.g.e. s. 146.

³³ Ayrıntılar için bkz. Richard J. Aldrich, “Transatlantic Intelligence and Security Cooperation”, *International Affairs* 80/4 (2004).

³⁴ Derek Gregory, “The Black Flag. Guantanamo Bay and the Space of Expectation”, *Swedish Society for Anthropology and Geography* (2006), s. 405-427.

persepsiyon AB’de de genel olarak kabul görmüştür. Buna örnek, Almanya’daki yalnızca vatandaşlığa geçmek isteyen Müslümanlara uygulanan İslamofobi yaklaşımının devlet eliyle uygulanması ve insan haklarına bütünüyle aykırı “vicdan testi”dir. Bu testi uygulayan Almanya, Müslüman göçmenleri potansiyel tehdit olarak algıladığını dolaylı olarak kabul etmektedir ki bu noktada başka bir araştırmanın konusu olabilecek nitelikteki ABD’nin Ortadoğu orijinli göçmen ve turistlere uyguladığı 11 Eylül sonrası vize rejiminin ve yabancılar hukuku kapsamındaki uygulamaların benzer persepsiyonları dikkat çekicidir.

Human Rights Watch’un raporuna göre 11 Eylül sonrası pek çok devlet, insan hakları konusunda kısıtlamalarda bulunma konusunda, yaşanan terör trajedisini kullanmışlardır. Bunlara örnek vermek gerekirse; Avustralya hükümeti üklesinden sığınma talep eden mültecileri geri çevirmiş, Çin Doğu Türkistan’daki müslüman Uygurlar’a baskılarını arttırmış, Rusya ise Çeçenistan’da yürüttüğü politikaları sertleştirmiştir.³⁵

Bu algımalara en somut örneği ABD’nin iç hukukundaki hümaniter uygulamalardan “İslamcı terörist” sanısıyla tutukladığı ya da kaçırdığı şüphelilere ABD dışındaki bir takım gizli servis kamplarında kullandığı hukuksuzluk rejimi oluşturmaktadır. Bazı Avrupalı hükümetlerin de kendi ülkelerinde ABD’ye bu uygulamalarında tolerans gösterdiği iddiaları medyada yer almıştır ve bu konudaki iddiaları dikkate almamak olanaksızdır. Bu hukuksuzluk rejiminin malûllerinden biri de Arap kökenli Alman vatandaşı Khaled el-Masri’dir. Masri Alman gizli servisi BND ve ABD gizli servisi CIA tarafından Afganistan’a kaçırılarak aylarca işkenceye tabi tutulmuş, Alman vatandaşı olmasına rağmen Alman hükümeti tarafından korunmamıştır.³⁶ Sonradan suçsuzluğu kanıtlanan el-Masri’nin ifadeleri Alman makamlarını güç durumda bırakmıştır.

Burada üzerinde durulması gereken konuyu, egemen devletlerin kontrolsüz gelişen ya da kontrolden çıkan, hatta kontrolü belki de hiç mümkün olmayan ikincil savaş tipi organize şiddete karşı geliştirdikleri reaksiyonlarda gözlemlenen paralellikler oluşturmaktadır. Hukuk devleti güvenlik politikaları bağlamında kendi varlık nedenlerinden olan mevcut hukuki temelin geçerli olmadığı bir alan yaratarak insan haklarına ters uygulamalara gitmektedir. ABD, Britanya, dolaylı olarak Almanya mücadelelerinde yarattıkları gri hukuksuzluk alanından yararlanmışlardır. Bu noktada mücadelelerdeki niteliksel farklılıkları, tarihsel koşulları, persepsiyonlara bağlı haklı veya haksız olma durumlarını bir kenara bırakacak olursak, yöntemsel bağlamdaki hukuksuzluk ya da hukuk dışılık davranışı ortak paydasında mücadele etmişlerdir. Bu anlamda üzerinde durulması gereken nokta, bu ortak reaksiyonun davranışın, benzer koşullarda ortaya çıkıp çıkmadığıdır. Eğer bu genel geçer bir devlet davranışı ise, yani eğer “gri hukuksuzluk alanı” devletlerin ikincil savaş olan terörizm ile mücadelelerdeki ortak paydayı oluşturuyorsa, bu durumu, ele aldığımız yeni savaş tipolojilerinde bulunan bir unsur olarak kabul etmemiz gerekecektir.

11 Eylül terörist saldırılarından buyana, ulus devletlerin tekelden çıkan çatışmalar uluslararası ilişkiler ve güvenlik politikaları bağlamında birincil önemli konular arasındadır. Devletler, sahip oldukları iç hukuk sistemi içerisinde *yeni savaşlar*la başa çıkamamaktadır. Bu yeni belirleyici, ulus devletlerin davranışlarını 21. yüzyılda belirleyen etmenlerin başında gelecek gibi görünmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininin savaş görüngüsüne yaklaşımı, genelde değer yargısı içermekte, savaş – devlet tekelinde şiddet kullanma meşruiyeti olarak – savaş patolojik bir sosyal olgu olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar meta-teorik antropolojik yaklaşımlar birbirinden farklılık da gösterse (örneğin liberalizm realizm zıtlığı gibi) savaşı engellemeye çalışmak, barışın tesisi vb. sorunsallar uluslararası ilişkilerin ilgilendiği temel konulardandır. Savaşlar, her ne türden olursa olsun masumların ölümüyle sonuçlanmaktadır. Savaşa yönelik amaçların meşrulaştırılması en az savaşlarda meydana gelen kitlesel katil olgusu kadar etik meşruiyeti bulunmayan bir insan davranışıdır. Yapılandırılışında çatışmaların ve işbirliğinin araştırılması kurgulanmış olan disiplinimizde metodolojik ve teorik modellemelerin arkasına sığınarak savaşın rasyonelleştirilmesi ve savaşın birbirini ötekileştirmesinin – yabancılaştırmasının olanaklı kıldığı meşrulaştırma, aslında savaşın yeniden üretimine katkıda bulunmaktan başka bir şey değildir.

³⁵ Christopher C. Joyner, “The United Nations and Terrorism. Rethinking Legal Tensions Between National Security, Human Rights and Civil Liberties”, *International Studies Perspectives* 5 (2004), s. 243-244.

³⁶ *Süddeutsche Zeitung*, 10/11 Aralık 2005.

Kaynakça

- Aldrich, Richard J., “Transatlantic Intelligence and Security Cooperation”, *International Affairs* 80/4 (2004)
- Clausewitz, Carl von, *On War*, Princeton University Press (1874) 2008.
- Conzelmann, Thomas, „Neofunktionalismus“, Schieder, Siegfried / Spindler, Manuela, *Theorien der Internationalen Beziehungen*, Opladen 2003, s. 141.
- Çaman, Efe, „Uluslararası İlişkilerde (Neo)realist Paradigmanın Almanya’daki Gelişimi ve Evrimi. Kindermann ve Münih Okulu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2/8 (2006), s. 36-52
- Dedeoğlu, Beril, “Savaş”, Haydar Çakmak (Der.), *Uluslararası İlişkiler. Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara 2007, s. 25.
- Deighton, Anne, “The Eleventh of September and Beyond. NATO”, *The Political Quarterly* (2002)
- Eralp, Atilla, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu. İdealizm-Realizm Tartışması”, Atilla Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem, Kimlik. Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul 1996.
- Grant, Charles, *The Eleventh of September and Beyond. The Impact of the European Union*, *Political Quarterly*, 2002
- Gregory, Derek, “The Black Flag. Guantanamo Bay and the Space of Expection”, *Swedish Society for Anthropology and Geography* (2006)
- Hasenclever, Andreas, ‘Liberales Ansätze zum „demokratischen Frieden’“, Schieder, Siegfried & Spindler, Manuela, *Theorien der Internationalen Beziehungen*, Opladen 2003
- Hobe Stephan & Kimminich, Otto, “Einführung in das Völkerrecht”, 8. Auflage, Tübingen 2004
- Jackson, Matthew O & Morelli, Massimo, “The Reasons for War. An Updated Survey”, Coyne, Chris (Ed.), *Handbook on the Economy on War*, Stanford 2009, 1-34,
<http://www.stanford.edu/~jacksonm/war-overview.pdf> (Erişim: 28.01.2013).
- Jakobs, Andreas, „Realismus“, Schieder, Siegfried / Spindler, Manuela, *Theorien der Internationalen Beziehungen*, Opladen 2003, s. 43.
- Joseph Margolis, “Terrorism and the New Forms of War”, *Metaphilosophy* 35/3 (2004)
- Joyner, Christopher C., “The United Nations and Terrorism. Rethinking Legal Tensions Between National Security, Human Rights and Civil Liberties”, *International Studies Perspectives* 5 (2004)
- Kindermann, Karl-Gottfried, “Grundelemente der Weltpolitik“, München 1991.
- Kirchner, Emil J., “The Challenge of European Security Governance”, *JCMS* 44/5 (2006)
- Lerder *Lexikon Politik*, Freiburg / Basel / Wien 1994
- List, Martin & Behrens, Maria & Reichardt, Wolfgang & Simonis, Georg, “Internationale Politik, Probleme und Grundbegriffe”, Opladen 1995
- Margolis, Joseph, “Terrorism and the New Forms of War”, *Metaphilosophy* 35/3 (2004)
- McLean, Iain, *Concise Dictionary of Politics*, Oxford / New York 1996
- Meyers, Reinhard, “Krieg und Frieden”, in: *Handwörterbuch Internationale Politik*, Opladen 1995
- Morgenthau, Hans J., *The Commitments of Political Science*, Chicago 1962.
- Primoratz, Igor, *The Morality of Terrorism*, *Journal of Applied Philosophy* 14/3 (1997)
- Roberts, Adam & Kingsbury, Benedict (Ed.), “United Nations, Divided World. The UN’s Roles in International Relations”, Oxford / New York 1995

Efe Çaman

Schörnig, Niklas, „Neorealismus“, Schieder, Siegfried / Spindler, Manuela, Theorien der Internationalen Beziehungen, Opladen 2003, s. 62-63.

Weber, Max, „Politik als Beruf“, [München 1919], Stuttgart 1992

Weber, Max, Soziologische Grundbegriffe, Tübingen 1981, s. 89.

Yalvaç Faruk, “Savaş ve Barış”, Atila Eralp (Der.), Devlet ve Ötesi. Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, İstanbul 2005, s. 251.